

суспільства, що охоплює в “знятому” вигляді й технологічний процес як складову частину способу виробництва. Внаслідок цього складаються умови для запровадження нового рівня управління.

Взаємопроникнення дисциплін - необхідна умова реалізації теорією її прикладної функції. Опис та вивчення соціального досвіду, визначення та прийняття управлінських рішень слід збагачувати таким міждисциплінарним запозиченням способів принципів та категорій, які відкривають нові аспекти, утворюють простір для евристичного пошуку, переходу на якісно новий рівень мислення. Внаслідок цього складаються умови для запровадження нового рівня управління. Рух і трансформація знання мають відображати соціальний досвід і шлях його вивчення та опису спеціальними теоріями, на рівні яких може здійснюватися міждисциплінарний синтез концепцій і засобів дослідження. Отже, відображені в законах і категоріях соціальні факти збагатять філософські, соціологічні та економічні теорії, примусять їх по-новому тлумачити закони функціонування суспільства, причини тих чи інших соціальних явищ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Канторович Л. В., Плиско В. Е. Системные идеи в математике // Философско- методологические основания системных исследований: системный анализ и системное моделирование. М., 1983. - 482 с.
2. Кэмпбелл Д. Модели эксперимента в социальной психологии и прикладных исследованиях. М., 1980. – 301 с.
3. Лобачевский Н. И. Научно-педагогическое наследие. Руководство Казанским университетом. Фрагменты. Письма. – М.: Наук, 1976. - 663 с.
4. Новая философская энциклопедия. – Т.1: А-Д. – М.: Мысль, 2000. - 721 с.
5. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес //Освіта України. – 2004. – 10 серп. (№60-61), с.3-5.
6. Березовин Н. И. Основы психологи и педагогики / Березовин Н. И., Чепиков В. Т., Чеховських М. И. – Минск: Белорус. Дом печати, 2003. – 337 с.

Гедікова Наталя Пилипівна - доктор політичних наук, доцент, професор кафедри політичних наук, декан факультету післядипломної освіти та роботи з іноземними громадянами Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

УДК 32+316.3(477-044.922

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ПРОЦЕСУ СИСТЕМНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті аналізуються природа, передумови та причини проявів трансформаційних процесів у сучасному суспільстві. У цьому контексті визначаються особливості сучасного процесу системної трансформації українського суспільства та шляхи його оптимізації в напрямку сталого розвитку.

Ключові слова: трансформація, українське суспільство, система

ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННОГО ПРОЦЕССА СИСТЕМНОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА

В статье анализируются природа, предпосылки и причины проявлений трансформационных процессов в современном обществе. В этом контексте определяются особенности современного процесса системной трансформации украинского общества и пути его оптимизации в направлении устойчивого развития.

Ключевые слова: трансформация, украинское общество, система

THE FEATURES OF MODERN UKRAINIAN SOCIETY TRANSFORMATION SYSTEM

The article analyzes the origin, preconditions and causes of the manifestations the transformation

processes in modern society. In this context defines the features of the modern process of systemic transformation of Ukrainian society and the ways of improving it in the direction of sustainable development.

Keywords: transformation, Ukrainian society, system

Сучасний стан цивілізації радикально відрізняється від попередніх століть її існування і розвитку. Це визначається не тільки типом виробничої структури, що сформувалася на сьогоднішній день, досягненнями людини у пізнанні та перетворенні природи і її ресурсів, рівнем прогресу в усіх сферах життєдіяльності соціуму, але ще й тим, що сучасність приховує в собі перспективу прийдешніх змін, які кожен індивід розцінює як найвищий ступінь, вершину розвитку історичного процесу, в якому акумульоване все найкраще, що було створене у минулі тисячоліття, і пов'язує з ними (змiнами) своє гідне майбутнє.

Процеси і тенденції сучасної масштабної соціальної трансформації, перш за все, були обумовлені модернізаційними викликами самої епохи другої половини ХХ ст., особливо у його 80-ті роки, які охопили увесь біполярний світ і потягнули за собою створення у ньому нової геополітичної ситуації, яка затвердила однополярну спрямованість світового розвитку. Головним фактором у становленні й розвитку постеконічного суспільства, орієнтованого на масштабну соціальну трансформацію, виступив технологічний процес, пов'язаний «з прагненням тотально раціоналізувати світ [1, с. 19]» і секуляризувати його. Основним джерелом соціальної трансформації стали глобальні процеси. Саме глобальні зміни, які відбулися на рубежі двох століть – ХХ й ХХІ – і пронизали наскрізь не тільки світосистему в цілому, але й усі сфери життєдіяльності соціуму, стали однією з найбільш характерних рис сучасної епохи. Саме навколо них обертаються усі складові процесу розвитку цивілізації і саме вони визначають її нинішній стан.

Процеси, які відбувалися, поставили нові завдання для теоретичного переосмислення ситуації, що створилася, і вибору раціональної моделі облаштування і реформування всього людського суспільства.

Питання, пов'язані з процесом трансформації, є предметом дослідження і природничих, і гуманітарних наук. При цьому, більшість наукових праць присвячена вивченню даного процесу в соціальній реальності.

Об'єктивний процес основних господарських, соціальних і політичних змін, породжених трансформацією сучасного суспільства, зумовив характер методологічних підходів, що застосовуються зарубіжними і вітчизняними дослідниками у їх вивченні та оцінці. В цьому контексті на особливу увагу заслуговують роботи таких вітчизняних і зарубіжних авторів, як: Г. Бергера, О. Брусилівської, В. Іноземцева, Є. Головахи, В. Горбатенко, В. Карасьова, Г. Колодко, Л. Кормич, Г. Музиченко, С. Наумкіної, Т. Парсона, В. Степаненко, В. Танчера, Ю. Хабермаса, Ф. Хайека, П. Штомпка та інших.

Серед наукового доробку вивчення поняття трансформації та соціальної трансформації варто зазначити дослідження Л. Балцеровича, Л. Беляєва, З. Голенкова, М. Лапіна, Л. Новікової, І. Сіземської, В. Ядова та ін. Серед українських науковців ця проблематика вивчалась В. Воловиком, О. Долженковим, С. Катаєвим, Н. Михальченко, Ю. Шайгородським, В. Шамраєвою та ін.

У роботах Ф. Барановського, А. Бойко, Н. Віннікової, О. Довгаль, О. Жадан, Г. Колодко, Т. Пета, В. Семиноженко, Ю. Скорченко та інших аналізується процес глобалізації та його вплив на розвиток постсоціалістичних країн (включаючи Україну) й пропонуються шляхи включення цих країн у глобальний світовий процес **і подолання кризових соціальних явищ**.

Відносно новим напрямом у наукових дослідженнях вітчизняних і зарубіжних авторів слід вважати з'ясування ролі інформації та знань в умовах нової суспільної реальності. Їх погляди у вивченні цього питання збігаються у тому, що саме на основі інформатизації йде глибоке перетворення в усіх галузях економіки, при цьому не виключаючи решту життєво важливих галузей і усіх аспектів життя соціуму. Даний факт ознаменував становлення суспільства, що носить назву «інформаційне», в якому наукові знання, інформатизація й інформація стають визначальним фактором суспільного життя і виробництва, процесу саморозвитку і самовдосконалення людини, її творчої активності й самоствердження. У зв'язку із цим, сучасні соціально-економічні, політико-правові, культурні та інші складові суспільного розвитку науковці й дослідники пов'язують із процесом глобалізації та сучасною комунікативною революцією, які розглядаються, з одного боку, як механізм стійкого розвитку, загальноцивілізаційного прогресу (Д. Белл, А. Володін, Д. Гелд, Е. Гіденс, В. Заблоцький, Х. Мензіс, О. Лобовікова, Д. Сорос, М. Фрідман, Г. Широков, Є. Цимбаленко та ін.), з іншого, – як

фактор посилення нестійкості світового розвитку (О. Білорус, І. Валлерстайн, О. Вебер, Б. Кагарлицький, О. Панарін, Ф. Фукуяма, О. Целякова та ін.).

Аналіз великого і різноманітного арсеналу джерел дозволяє відзначити, що вони у підсумованому, інтеграційному вигляді складають ґрунтовний фундамент для наукового розуміння процесу трансформації суспільства. Проте, виходячи з того, що суспільство постійно перебуває у процесі розвитку і, відповідно, зміні своєї якості, воно потребує уваги і наукового осмислення даних процесів.

Дана стаття ставить мету визначити особливості сучасного процесу системної трансформації українського суспільства та визначити шляхи його оптимізації у напрямку стійкого розвитку.

Виходячи з того, що у науковій торії немає однозначного визначення поняття «трансформація», перш за все акцентуємо увагу на його різнобічній характеристиці. Це дозволить нам об'єктивно розкрити поставлену мету. Так, аналіз наукових праць вітчизняних дослідників дозволяє констатувати, що у своїй переважній більшості вони апелюють до термінологічного визначення цього поняття, представленого у «Новому тлумачному словнику української мови», у якому зазначається, що трансформація це зміна, перетворення виду, істотних властивостей того чи іншого об'єкта, видозміна соціальних інституцій та структур, що часом супроводжується їх докорінним оновленням [2, с. 561]. При цьому слід відмітити, що цей процес суспільного розвитку не завжди має динамічний характер і позитивний очікувальний результат. У зв'язку із цим, справедливим буде навести думку українського дослідника С. Катаєва щодо визначення суті цього поняття. Згідно з думкою вченого, якого ми цитуємо, «трансформація визначає новий вимір світу, а не підпорядковується канонам. У стабільному суспільстві зміни мають передбачувані результати. У суспільстві, що трансформується, немає усталених зв'язків між елементами, тому наслідки змін передбачити практично неможливо, а отже, зростає ризик помилок [3, с. 77]». Таку ж оцінку явищу трансформації дає вітчизняний політолог О. Долженков, який через аналіз видів трансформаційних процесів виходить на наступне розуміння соціальних трансформацій: «... вони внаслідок своєї неорганічної в сучасних умовах природи не завжди мають наслідком перехід до модерного суспільства, скоріше навпаки: механічне запозичення лише зовнішніх ознак сучасного суспільства при демонтажі традиційних цінностей, норм та інститутів має наслідком стан перманентної аномії [4, с. 49]».

Багато хто з дослідників процесу трансформації політичних систем вважають, що він є природною якістю будь-якої системи і відбувається через вплив як позасистемних, так і внутрішньосистемних факторів. Але і в першому і другому випадку, як справедливо зазначає російський філософ В. Карасьов, «саморозвиток не здійснюється у соціальному вакуумі, процеси інволюції попередньої системної якості і становлення елементів нового здійснюється у полі дії законів даної системи, причому у випадку з людським суспільством усвідомлено [5, с. 72]». Більше того, згідно думки російського дослідника С. Васіна, початок трансформаційного процесу пов'язано з виникненням трансформатора, здатного викликати таку деформацію суспільної системи, яка самостійно породжує множинні деформації структурних елементів і системи в цілому. З такими змінами системі впоратися досить складно, і вона перетворюється. Подібні деформації можна назвати трансформаційним мотивом. Як правило, в результаті цих процесів спостерігається реорганізація всієї суспільної системи, її якісна зміна, придбання нею нових властивостей. Такий процес може бути досить швидким, і нова суспільна система набуває значні переваги перед попередньою, проте трансформація може і затягнутися, та й знову утворена система може виявитися менш ефективною, ніж її попередниця [6]. Яскравим прикладом даних проявів процесу, що досліджується, а також його наслідків є країни пострадянського простору і зокрема сучасна Україна. При цьому, однією з основних причин процесу переходу українського суспільства від моделі облаштування держави «радянського зразка» до якісно нового стану, який затягнувся, є те, що у процесі трансформації системи передові верстви суспільства орієнтувалися не на внутрішні суспільні потреби, багатовікові традиції з реформування суспільства і держави, придатні безпосередньо для нашої системи, а цілком і повністю на європейські стандарти і моделі. Непослідовність проведення реформ, відсутність єдності в теорії і практиці – перша на багато порядків випереджає другу – стали основними мотивуючими факторами негативних наслідків процесу системної трансформації суспільства. Теорія немислимими темпами генерувала все нові й нові ідеї, з вирішенням яких, з суб'єктивних причин, жодним чином не могла справитися друга. З іншого боку, низка питань стала носити циклічно-повторювальний характер (мовне питання, вступ України у міжнародні союзи, блоки і об'єднання тощо). Отже, подібного роду «трансформатори» стали причиною деформації суспільної системи і її структурних елементів. Відповідно, наслідки цього процесу зашкодили реалізації програми із створення

життєздатної моделі функціонування системи. При цьому, слід зазначити, що дана обставина переважно була зумовлена тим, що не був врахований головний фактор – реформування як природний процес самооновлення системи, який характеризується системністю, послідовністю. Його успішне проведення залежить від усвідомлення його змісту, механізмів здійснення і перспектив не тільки на рівні влади, але й головне – на рівні значної частини населення. Знання та інформованість мас населення – основні передумови для успішного здійснення зазначених цілей і поставлених завдань.

Трансформаційні процеси або згуртовують, консолідують, або роз'єднують, поляризують суспільство. Історія сучасної незалежної України є яскравим прикладом цього. Так, у питанні полярності регіонів важливим чинником виступила політика, яку проводили і продовжують проводити окремі політичні лідери, представники еліти і засоби комунікації, що штучно формують світогляд і позиції людей в регіонах у відношенні до своєї національно-культурної ідентичності, територіально-державної приналежності і самої національної ідеї.

Проявом перших двох факторів, висловленої вище думки автором даної статті, стали події в Україні, які відбулися наприкінці 2013 – початку 2014 рр. Вони стали спонукальним мотивом прагнення кожної людини до самовизначення, передумовою консолідації суспільства, серйозно вплинули на формування громадянської позиції у населення країни. Але більш яскравим проявом цих змін є затвердження і набуття високого морального значення у світоглядній системі цінностей переважної більшості народу нашої країни таких констант як патріотизм і гуманізм.

Відходячи від радянського розуміння патріотизму, нині через зміни пріоритетів в сфері життєвих цінностей в українському соціумі дане поняття переважно набуває приватного, індивідуального характеру. Що відповідно формує нове змістове уявлення про нього. Дана особливість пов'язана з тим, що через зміни акцентів у пріоритетності структурних складових соціального цілого (держава – суспільство – особистість) фундаментальної цінності набуває індивід (особистість), здатний духовно самовизначатися (за рахунок розширення спектру можливостей пізнання оточуючої його дійсності критеріїв оцінки, затвердження принципу свободи вибору тощо), виходячи з своїх приватних особистісних інтересів. При цьому у даному розумінні слід враховувати, що патріотична ідея, перш за все, обумовлюється не стільки національною, географічною, демографічною та іншою приналежністю, скільки усвідомленням кожним індивідом своєї приналежності (прив'язаності) до соціокультурного простору. Патріотична ідея як ідея духовної єдності особистості і суспільства, що ґрунтується на принципі суспільної солідарності і досягається при обоюдному усвідомленні ними своєї органічної цілісності, є неодмінною передумовою консолідації суспільства з метою зміцнення держави, забезпечення високої соціально-політичної стабільності, оптимального вирішення питань, що виникли в умовах сучасної соціальної трансформації.

Разом з тим, поки ще рано робити остаточні висновки щодо результатів сучасного етапу трансформаційного процесу в українському суспільстві і вектору його подальшого розвитку як цілісної системи, але це дозволяє давати оцінку, перш за все, характеру взаємовідносин держави і громадянського суспільства. Так, за роки сучасної незалежності України в процесі трансформації громадянського суспільства, який здійснювався в умовах недостатньої ефективності державних інститутів, держава не змогла забезпечити йому конструктивне демократичне функціонування. На цій основі громадянське суспільство дистанціювалося від держави і виступило, як руйнівна сила у відношенні до держави (в уособленні владних структур) та її інститутів.

Усі ці та інші чинники підвели країну до якісного революційного стрибка. Згідно теорії В. Карасева у сучасних умовах в обсязі поняття «соціальної трансформації» в якості прояву якісних революційних стрибків виступають для певних рівнів трансформації. Відповідно, констатує цитований автор, соціальна революція як зміна повної якості соціуму, політична революція як зміна політичного режиму або форма державного устрою, революційні зміни характеру якості соціального управління [5, с. 72]. Виходячи із цього можемо зазначити, що на даному етапі трансформаційні процеси в українському суспільстві стали проявом усіх, викладених В. Карасевим, видів дискретних переходів.

Отже, в результаті проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Феномен сучасної глобалізації має декілька видимих джерел, а саме: інформаційно-технологічне, економічне, політичне, соціальне, культурне, національне, релігійне, екологічне, демографічне. Саме їх особливості та різноманітність їх соціальної природи визначають вектор трансформації сучасного суспільства. З іншого боку, спираючись на загальновідому ідею про те, що трансформація – це процес перетворення системи, його структури і складових елементів зазначимо, що глибинні і кардинальні зміни, які відбуваються в середині соціального цілого в рамках сучасної

масштабної соціальної трансформації, зумовили радикальні зміни у політико-правових, економічних і культурних відносинах, їх інституалізацію і стандартизацію.

2. Динаміка і спрямованість процесу системної трансформації українського суспільства, який відбувається на протязі усіх років сучасної незалежності нашої держави, серйозно вплинули на створення нових орієнтирів суспільного прогресу, нової філософії політики, заклали міцний фундамент продуктивної системи цінностей, стимулюють і детермінують мотиваційні настанови на участь в життєдіяльності країни, включаючи всі її інститути і сфери. Успіх подальшого процесу трансформації нашого суспільства здебільшого залежатиме від волі і вибору українського народу.

3. Останні події в Україні свідчать про те, що для того щоб критичний момент у розвитку соціуму був подоланий, необхідні спільні зусилля, які передбачають не тільки внутрішньодержавне об'єднання людей, але й об'єднання ряду держав між собою. Отже, не варто жити в ілюзорному світі в очікуванні створення якогось ідеалу у перспективному майбутньому, необхідно удосконалювати сьогодні дану реальність і відстоювати її.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Панарин А. С. Глобальное политическое прогнозирование : [учебник для студентов вузов] / Панарин А. С. – М. : Алгоритм, 2000. – 352 с.
2. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. – / Уклад.: В. Яременко, О. Сліпущко. – К. : АКОНІТ, 2001. – Т. 4. – 944 с.
3. Катаєв С. Консервативні та модернізаційні компоненти соціокультурної трансформації / С. Катаєв // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2000. – №1. – С. 76–81.
4. Долженков О. О. Політична та соціальна трансформація: взаємозв'язок та особливості / О. О. Долженков // Актуальні проблеми політики. – 2013. – Вип. 49. – С. 40–50.
5. Карасев В. И. Социальная трансформация: некоторые аспекты методологии историко-философского исследования / В. И. Карасев // Наукове пізнання : методологія та технологія. – 2012. – № 2(29). – С. 67–72.
6. Васин С. М. Трансформационные и деформационные процессы в развитии социально-экономических систем [Электронный ресурс] / С. М. Васин // Проблемы современной экономики. – 2005. – №3/4 (15/16). – Режим доступа : <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=807>.

Дыдышко Иосиф Иосифович - Одесская национальная академия связи им. А. С. Попова

УДК 101.1:316

ИСТОКИ СОЦИОТЕХНИЧЕСКОГО ПЛЮРАЛИЗМА В ПОНИМАНИИ СУЩНОСТИ И СТРУКТУРЫ ТЕХНИЧЕСКОЙ РЕАЛЬНОСТИ И ТЕХНОСФЕРА

В статье исследуются концептуальные истоки мировоззренческого и методологического плюрализма на проблему роли и сущности техники в общественном развитии. Обоснована сущность технической реальности, ее отличие от техносферы. Раскрыто смысловое содержание техносферы как системно-структурного образования, объяснены ее атрибутивные составляющие.

Ключевые слова: техника, технологии, техническое знание, техническая реальность, техносфера, социотехнический плюрализм, инженерия

ДЖЕРЕЛА СОЦІОТЕХНІЧНОГО ПЛЮРАЛІЗМУ В РОЗУМІННІ СУТНОСТІ ТА СТРУКТУРИ ТЕХНІЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ ТА ТЕХНОСФЕРА

В статті досліджуються концептуальні джерела світоглядного та методологічного плюралізму на проблему ролі та сутності техніки у суспільному розвитку. Обґрунтована сутність технічної реальності, її відмінність від техносфери. Розкрито смисловий зміст техносфери як системно-структурного утворення, з'ясовані її атрибутивні складові.

Ключові слова: техніка, технології, технічне знання, технічна реальність, техносфера, соціотехнічний плюралізм, інженерія